

AHI EVREN'DEN ENVER PAŞA'YA:
OSMANLI İDARİ TAKSİMATINDA EVRENYE*

Abdullah Erdem TAŞ**

ÖZET

Evrenye, günümüzde Kastamonu'nun İnebolu ilçesine bağlı Karadeniz kıyısında tarihi bir köydür. Halk arasındaki söylenceye isminin Ahi Evren'den geldiği belirtilen Evrenye, Anadolu'nun en eski Türkmen yerleşim bölgelerinden birinde yer almaktadır. Bu açıdan köyün tarihinin ortaya çıkarılması, Türklük araştırmalarına önemli bir katkı yapacaktır. Osmanlılar, Karadeniz kıyılarının emniyetini artırmak için buralara Türkmenlerin yoğun olarak yerleşmesine ayrı bir ihtimam göstermiş, yine deniz ticareti ve gerektiğinde deniz savaşları için gemi imalatında bölgeyi üs edinmiştir. Bu minvalde Osmanlı denizciliğinin gelişmesine paralel olarak 1500'li yıllardan itibaren kıyı bölgelerdeki az sayıdaki Rum'un yerine buradaki köylere Türkmenler yerleştirilmiş; Karadeniz ormanlarından getirilen kerestelerle gemiler inşa edilmeye başlanmıştır. Evrenye, bu tarihlerden itibaren bir Türkmen denizci köyü olarak mezkûr politikanın bir parçası olmuş; özellikle 19. yüzyılda gemicilik ve deniz taşımacılığıyla iştihar etmiştir. İstiklal Harbi döneminde kuva-yı milliyeye verdiği destekle de bilinen köyün geçmişine dair literatürdeki bilgiler ise oldukça sınırlıdır. Bu çalışmada Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden Evrenye'nin tarihi, idari taksimattaki yeri ve nüfusu tespit edilmek istenmiştir. Buna göre köyün ne zaman kurulduğu, Ahi Evren (Evran)'le irtibatının olup olmadığı, kaç hane ve nüfustan oluştuğu, yüzyıllar içerisinde Osmanlı idari taksimatında nasıl (köy, divan, nahiye) yer aldığı sorularına cevap aranmıştır. Ayrıca çalışmada, 20. yüzyıl başlarında köyün isminin "Enver Paşa" olarak değiştirilip nahiye merkezi yapılması ve bu idari tasarrufa yapılan itirazlar da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Kastamonu, Evrenye, idari yapı, nüfus, arşiv belgeleri.

---

* Makalenin geliş tarihi: 17.03.2022 / Kabul tarihi: 17.06.2022

** Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, abdullah.tas@dpu.edu.tr, (Orcid ID: 0000-0002-2680-7713).

Giriş

Konunun daha iyi anlaşılması bakımından Evrenye'nin bağlı bulunduğu Kastamonu ve çevresinin tarihinden kısaca bahsetmek gerekir. Tarih içerisinde Kastamonu bölgesi birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Hititlerin yok olmasından sonra merkezi idarenin çökmesiyle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde irili ufaklı hükümetler zuhur etmişti. Anadolu'nun merkezinde Frigyalılar, batısında Lidyalıların hâkim olduğu devrede muhtemelen Kastamonu civarı da Paflagonya olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Paflagonyalılar, milattan önce Anadolu'da yaşanan birçok istiladan kendini koruyabilmiş ve büyük ölçüde müstakil kalmıştı. Ancak milattan önceki birinci asırda Pontus hâkimiyetine girmiş ve Bitinyalılarla Pontuslular arasındaki mücadeleden ortasında kalmışlardı. MÖ. 64 yılında ise Romalılar bölgeye hâkim oldu. MÖ.64 yılından MS.395 yılına kadar Roma hâkimiyetinde kalan Paflagonya bu tarihten sonra merkezi İstanbul olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu'nun Trabzon merkezli Pontus Eyaleti'nin bir ili hâline geldi.¹

İslam'ın zuhurundan itibaren Anadolu topraklarına yapılan Müslüman Arap akınlarını büyük ölçüde durduran Bizanslılar, 11. asırda Müslüman Türklerin saldırısına mukavemet edemediler. Doğudan gelen Türkmen aşiretleri, 1071 Malazgirt savaşından sonra Azerbaycan-Kafkasya hattından ilerleyerek Anadolu'nun batı uçlarına kadar nüfuz ettiler. İlk olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'a bağlı beylerden Emîr Karategin, 1084 yılından sonra Kastamonu'yu ele geçirse de burada fazla tutunamadı. Bizanslılar şehre yeniden hâkim oldu.² İkinci fethi, Türkmen beylerinden Danişmentlilerin kurucusu Gazi Ahmed b. Ali b. Nasr gerçekleştirdi. O, önce Malatya taraflarını, ardından Sivas'ı fethederek burasını beyliğinin merkezi yapmıştı. Kurduğu Danişmentliler Beyliği'nin sınırları zaman içerisinde genişledi. Amasya, Tokat, Niksar, Osmancık, Çorum ve Kapadokya'nun ardından Ankara, Çankırı ve Kastamonu'yu da fethedip topraklarına kattı.³

Bölgede zamanla nüfuzunu artıran Anadolu Selçukluları, Danişmentlilerle çok defa karşı karşıya geldiler. 12. yüzyılın ilk yarısında şehir Haçlılar, Selçuklular, Danişmentliler arasında sık sık el değiştirdi. Yüzyılın sonlarında

¹ Mehmed Behcet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341, 19-21.

² İlhan Şahin, "Kastamonu", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 585-588.

³ Mehmed Behcet, *a.g.e.*, 21-22.

Kastamonu, bir uç beyliği olarak artık Anadolu Selçuklu idaresinin bir parçasıydı. Selçuklu emirlerinden Hüsameddin Çoban Bey, Kastamonu'yu zapt ettiği için bölgenin idaresi kendisine verilmişti.⁴ Selçukluların önemli devlet adamlarından olan Emir Hüsameddin Çoban'ın ardından ailesi uzun yıllar Kastamonu'yu yönetti.⁵ 1291-2'de İlhanlı hükümdarı Geyhatu Han tarafından Kastamonu hâkimi yapılan Emir Şemseddin'le (Yaman, Candar) beraber bölgede Candaroğulları dönemi başladı. Bu aileden Sinop Hâkimi İsfendiyar Bey'in şöhreti sebebiyle Osmanlılar zamanında 'İsfendiyaroğulları' denilen aileye, son emir Kızıl Ahmed Bey'e ithafen sonraki tarihlerde 'Kızılahmetliler' de denilmiştir. Bizanslılar ise onları Amurios oğulları (Umur oğulları) şeklinde kaydetmişlerdir.⁶

Kastamonu tarihinde önemli bir yere sahip olan Candaroğulları, Ebu Said Bahadır Han'ın vefatına kadar (1335) İlhanlılara bağlı kalmış, bu tarihten sonra istiklal davasına düşmüşlerdir.⁷ 1391'den itibaren birkaç defa Kastamonu üzerine yürüyen Yıldırım Bayezid, 1392'de Candaroğlu II. Süleyman Paşa'yı öldürüp topraklarını devletine katmışsa da Süleyman Paşa'nın kardeşi olup Sinop'ta bulunan İsfendiyar Bey bir süre daha hükümet edebilmiştir. Timur Faciası'nın ardından yaşanan fetret döneminde kardeşler arasında yaşanan taht kavgalarında zayıf tarafı destekleyerek Osmanlı'nın toparlanmasını geciktirme şeklinde bir siyaset takip eden Candaroğulları'yla Çelebi Mehmed döneminde devam eden gergin ilişkiler, devlet adamlarının araya girmesi ve II. Murad'ın İsfendiyar Bey'in torunu Hatice Sultan'ı nikâhlamasıyla biraz yumuşamıştır.⁸ 1460-1461'de ise Fatih Sultan Mehmed'in bölgeye düzenlediği sefer sonucunda Candaroğulları Beyliği nihai olarak tarihe karışmıştır.⁹

⁴ Refik Turan, "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu*

Tebliğler, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989, 4.

⁵ Aydın Taneri, "Hüsameddin Çoban", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 513; Yaşar Yücel, "Çobanoğulları", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 354.

⁶ Mehmed Behcet, *a.g.e.*, 26-30; Ayşe Tosunoğlu, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1993, 13.

⁷ Yaşar Yücel, "Candaroğulları", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 146-149.

⁸ Yaşar Yücel, *a.g.m.*, 146-149; Mehmed Behcet, *a.g.e.*, 29-30; Ayşe Tosunoğlu, *a.g.e.*, 21-23.

⁹ Yaşar Yücel, *a.g.m.*, 146-149; Mehmed Behcet, *a.g.e.*, 30.

Osmanlılar kadim bir İslam şehri olan Kastamonu'ya gereken önemi vermiş; burada camiler, mescitler, dergâhlar, kütüphaneler vs. yaptırarak şehri bir ilim ve irfan yuvası haline getirmişlerdir. Kastamonu dâhilindeki birçok köy ismi Türkmen aşiretlerinin oymak ve boylarının isimlerini taşımaktadır ki bu, Kastamonu'nun hâlis Türk yurdu olduğunun da bir göstergesidir. Buna örnek olarak Karaevli, Alpı, Çavundur, Eymür, Kınık köyleri verilebilir.

Osmanlılar, Karadeniz kıyılarının emniyetini artırmak için buralara Türkmenlerin yoğun olarak yerleşmesine ayrı bir ihtimam göstermiş, yine deniz ticareti ve gerektiğinde deniz savaşları için gemi imalatında bölgeyi üs edinmiştir. Bu minvalde Osmanlı denizciliğinin gelişmesine paralel olarak 1500'lü yıllardan itibaren kıyı bölgelerdeki az sayıdaki Rum'un yerine buradaki köylere Türkmenler yerleştirilmiş; Karadeniz ormanlarından getirilen kerestelerle gemiler inşa edilmeye başlanmıştır. Muhtemelen Evrenye, bu tarihlerden itibaren bir Türkmen denizci köyü olarak mezkûr politikanın bir parçası olmuş; Evrenyeliler de küçük ve büyük tonajda ahşap, kürekli ve yelkenli ticaret ve savaş gemileri yapıp çeşitli denizlerde ve limanlarda ticaret yaparak gerektiği zaman da deniz savaşlarına katılarak Osmanlı Devleti'nin gelişmesine ve güçlenmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.¹⁰

1. Evrenye'nin Osmanlı İdari Taksimatında Yeri Ve Tahmini Nüfusu

Kastamonu, nihai fethinden sonra merkezi Kütahya olan Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak statüsündeydi. Anadolu Eyaleti'nde Kastamonu'yla beraber toplam 14 sancak bulunuyordu.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde ilk olarak tahrir yapmaktaydı. Bunun amacı arazinin mülkiyetini belirlemek, tasarruf sistemini oluşturmak ve düzenli vergi alabilmeyi sağlamaktı. Tımar sisteminin olduğu salyanesiz eyaletlerde 16. yüzyıl sonlarına kadar böyle çok defa umumi tahrir

¹⁰ 19. Yüzyılda, gemi taşımacılığı yapan ve Osmanlı Bahriyesi'nde görev alan Evrenyeliler için örnek olarak şu belgelere bakılabilir: *Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Divan Kalemî Evrakı (A.DVN), Dosya/Gömlek Nu: 119/60, 3.Ca.1273 (30 Aralık 1856); BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 120/45; 122/94; 149/82; 179/50; BOA, (Sadaret Mektubî Kalemî Deâvî Evrakı) A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 110/94, 29 L. 1273 (22 Haziran 1857); BOA, A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 187/87, 1277 (1860-1861).*

yapılmıştı.¹¹ Tahrir kayıtları aynı zamanda bölgenin birer tapusu mahiyetinde olduğundan bu kayıtların tutulduğu defterlere *Tapu-Tahrir Defterleri* deniliyordu.

Kastamonu'nun muhtemelen ilk tahriri 1487 yılında yapılmıştı. Bu tahrir göre Kastamonu Sancağı'nda 11 kaza bulunmaktaydı ki bunlar Nefs-i Kastamonu, Göl, Devrekâni, Küre, İnebolu, Sinop, Boyovası, Durağan, Taşköprü, Araç ve Daday'dır. 1530 Tahririnde ise sancak dahilinde; Kastamonu, Göl, Araç, Küre, Ayandon, Hoşalay, Daday, Boyovası, Durağan ve Sinop kazaları vardı. 1560 Tahririnde sadece Boyabad, Taşköprü, Sinop ve Durağan kazaları kaydedilmişti. 1582'de ise Araç, Daday, Kastamonu, Boyabad, Devrekâni, Göl, Küre, Durağan, Sinop ve Taşköprü kazaları ile bunlara bağlı köy ve mezralar *Tapu-Tahrir Defterleri*'ne yazılmıştı.¹²

Bu tahrirlerde (1487, 1530, 1560, 1582) Evrenye ismi geçmemektedir. Tahrir kayıtları incelendiğinde Evrenye civarının bu dönemde Devrekâni kazasına bağlı olduğu görülmektedir. Mesela Abana (ve çevresindeki birçok köy), Devrekâni kazasına bağlı "der-sâhil-i Ginoli" şeklinde kaydedilmiştir¹³ ki buna göre Ginolu'dan Abana'ya oradan Evrenye sahiline kadar olan bölgedeki köyler, genellikle "Ginolu Sahili içinde" şeklinde kaydedilmiş olmalıdır. Evrenye'nin az batısındaki köyler ise –mesela şimdiki Üçevler (Arvilye), Çamlıca (Ablados), Gökbel (Çerçille), Esenyurt (Fikre), Yakaboyu- İnebolu kazasına bağlı olarak gösterilmiştir.¹⁴ Evrenye'nin biraz güneyindeki bazı yerler ise –mesela Deliktaş, Yamaç (Varya)- Küre Kazasına bağlı olarak kaydedilmiştir.¹⁵ Buna göre Evrenye'nin Devrekâni, Küre ve İnebolu kazalarının birleşme noktasında; eğer varsa Devrekâni Kazası'na bağlı Ginolu Sahili içerisinde olması gerekmektedir.

Evrenye isminin bu kayıtlarda geçmemesi, ya o tarihlerde henüz böyle bir yerleşim yeri kurulmadığını yahut yerleşim varsa da adının o dönemde

¹¹ "Selânikî'ye göre (Târih, I, 176) Ferhad Paşa ilk sadrazamlığı sırasında (1591-1592) vilâyet tahririni yasaklamış ve gerekirse otuz yılda bir yapılması usulünü getirmiştir." Bk. Mehmet Öz, "Tahrir", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 425-429.

¹² Ayşe Tosunoğlu, *a.g.e.*, 34-35.

¹³ BOA, *Tapu Tahrir Defterleri (TT.d.)*, Defter Nu: 23, s. 170, 191, 278.

¹⁴ Ayşe Tosunoğlu, *a.g.e.*, 221-224.

¹⁵ Ayşe Tosunoğlu, *a.g.e.*, 251-266.

Evrenye olmadığını gösterir. Arşiv belgelerinde sonraki yıllarda "Evrenye/Evranye Divanı" şeklindeki kullanım, "divan"¹⁶ denilen yerleşimlerin en eski Türk yerleşimleri olduğu bilgisiyle birleştirilince, bizi Evrenye'nin Osmanlı'dan bile önce Çobanlar, Candarlar devrinde kurulmuş bir köy olabileceği fikrine götürmektedir. Diğer taraftan böyle bir yerleşim var idiyse niçin bu defterlere kaydedilmedi sorusunu da cevaplamak zorlaşmaktadır.

Bu dönemdeki *Tahrir Defterleri*'nde Devrekâni Kazası'na bağlı köyler arasında bir tarama yapıldığında karşımıza 1530 Tahririnde, Evrenye Köyü'nün çevresindeki birçok köyün de kaydedildiği sayfada, 3 haneli bir "Ahî Ahmed" köyü çıkmaktadır.¹⁷ Acaba bu Ahî Ahmed köyünün Ahi Evran'la, dolayısıyla Evrenye ile bir alakası var mıdır? Bilindiği üzere Kastamonu "ahilik" açısından önemli bir şehirdir¹⁸ ve Evrenye isminin kökenine dair söylencede de Ahi Evran ismi karşımıza çıkmaktadır. Rivayetlere göre, Ahi Evran'ın müritlerinin gelip buraya yerleşmesi yahut bizzat Evran adındaki oğlunun burada yaşaması ve vefatı üzerinden köyün isminin Evranye/Evrenye olduğu iddia edilmiştir. Gariptir ki Osmanlı tarihçilerinin kitaplarında Ahi Evran'ı bazen Evran bazen de Evren¹⁹ şeklinde kaydetmelerine benzer şekilde arşiv belgelerinde de hem Evranye hem de Evrenye kullanımına rastlanmaktadır.²⁰ Acaba Evrenye ismi gerçekten Ahi Evran'dan mı gelmektedir?

¹⁶ "Sözlükte birçok anlamı olan dîvân kelimesi, taşra teşkilâtında idarî ve malî açıdan kolaylık sağlamak amacıyla bazı köylerin bir arada düşünüldüğü nahiyeye benzeyen bir idarî üniteyi ifade eder. Özellikle Anadolu'da Selçuklu döneminde ve ardından ortaya çıkan beyliklerle Osmanlılarda genellikle Batı Karadeniz bölgesinde görülür. Divanı bu anlamda açıklayan Evliya Çelebi, "Lisân-ı İstîlâh-ı Etrâk-i Tosya ve Bolu ve Dördüdvân" başlığı altında, "Etrâkin divan tâbir ettikleri Ertuğrul, Âl-i Selçûkiyândan Sultân Alâeddîn asrında boy beyi iken keferelerinden bu dağları fethettikçe reâyâ ve berâyâyâ istimâlet vermek için divan edip kôs çaldığı yerlere hâlâ divan lafzıyla tâbir edip yedi divan yedi nâhiye olmuştur" ifadesiyle divanın mahiyeti hakkında hayli belirleyici bir tanım yapmıştır." Bkz. İlker Yiğit, "Divan", *DİA*, EK-1 (2.Basım-2016), 333-334.

¹⁷ *BOA, TT.d.*, Defter Nu: 438, s. 641; buradaki Ahî Ahmed "Ece Ahmed" diye de okunabilir.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Müjgan Cunbur, "Kastamonu Tarihinde Ahiler ve Esnaf Kuruluşları", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler*, Ankara 1989, 7-15; Cevdet Yakupoğlu, "Selçuklu, Beylikler ve Osmanlılar Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahiler", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 55 (2009), 157-174.

¹⁹ İlhan Şahin, "Ahi Evran", *DİA*, İstanbul 1988, I, 529-530.

²⁰ Evranye için bkz. *BOA, A.DVN*, Dosya/Gömlek Nu: 4/81, 23 R 1260 [12 Mayıs 1844]; Evrenye için bkz. *BOA, A.DVN*, Dosya/Gömlek Nu: 8/8, 1260 [1844].

Evrenye Merkez Camii hazîresinde yer alan tarihi mezar taşlarından birinde "es-Seyyid Şeyh Evran Bey" ismi geçmektedir. Mezar taşı kitabesinden anlaşıldığına göre Evran Bey'in kabri/makamı kabul edilen yere 1257/1841-2 yıllarında Evrenyeli Hacı Hüseyin Ağa, bir mezar taşı yaptırmıştır. Mermer bir plakaya oyma-kazıma tekniğiyle sülüs hatla yazılan kitabedeki satırlar şunlardır:²¹

"Kutbü'l-ârifîn
 Rûzigârın eser-i kahrından
 Sad-hezârân dâd [ü] feryâd edelim
 Es-Seyyid Şeyh Evrân Bey'e
 Mâtem-engîz olalım âh edelim
 İrci'î emrini gûş ettiği dem
 Dedi ahbâbına yâ hû gidelim
 Okuyan kabr üstünde târîhin
 Şefâat rûhuna bir Fâtiha edelim
 Kufli(?) el-Hâc Hüseyin Ağa hasbeten
 Lillâh bu makâmı ihyâ etti
 Sene 1257"

Bütün bu karinelere rağmen kesin bir şey söylemek yine de mümkün olamamaktadır. Eldeki bilgilere istinaden Evrenye'nin en erken 16. yüzyıl sonları muhtemelen 17. yüzyılda kurulduğu söylenebilir. Evrenye isminin geçtiği, tespit edebildiğimiz en erken tarihli kayıt, Osmanlı Arşivi'ndeki Kamil Kepeci Tasnifi'nde yer alan Kastamonu Avarızhânelerini gösteren 2585 numaralı defterdedir. Bu defterin tutulduğu tarih, 1640'lı yıllardır. "Karye-i Evrenye tâbi-i mezbûr" başlığı altında Evrenye'nin avarız kayıtlarını içermektedir. Bu dönemde Evrenye, Kastamonu Livâsı Ginolu Kazası'na bağlı bir köydür. Ginolu'nun önceki yüzyılda Devrekâni Kazasına bağlı bir divan du-

²¹ Özgür Yeni, "İnebolu Gemiciler Köyü (Evrenye) Merkez Camii Hazîresi'nde Bulunan Mezar Taşları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.49 (Nisan 2017), 255; Burada kitabenin bir fotoğrafı da bulunmaktadır. Makaledeki okuma hataları imkân ölçüsünde bu fotoğraf üzerinden tashih edilmeye çalışılmıştır (248-262).

rumunda iken 17. yüzyıl kayıtlarında artık müstakil bir kaza durumuna geldiği görülmektedir.²² Bu da bölgede ciddi bir nüfus artışına işaret etmektedir. Defterdeki Evrenye başlığının altında "18 dönüm" kaydı bulunmakta, ardından köyde yaşayanların (erkek) isimleri sıralanmaktadır: "Nasrullah Ahmed, Tursun Kurt, Kalender Mahmud, Halil Yusuf, Mehmed Balı, Mustafa Murad, Hızır Ümid, Mahmud Tursun, İbrahim Mehmed, İbrahim Tursun, Hüsam Halil, İbrahim Mahmud, Hüseyin Mürsel, İbrahim Nasuh, Hüsam Selam, İbrahim Mehmed, Tursun İlyas, Hasan Hızır, Abdurrahman ibn İmam, Muslı Yunus, Ali Hasan, Bekir Hüsam, Osman Balı, Ali Hüseyin, Fettah Mehmed, Hızır Nasuh, Yusuf Ali, Osman Pîrî, Osman Mahmud, Hasan Halil, Halil Koçarlan?, Tursun Mustafa, Nasuh Mahmud, Veli Kayyım, Muharrem Ali, Şaban Ahmed, Mustafa Öceli?, Mustafa Hilmi Beğ". En sonda "yekün neferân 38, hâne 15, hâne-i avâız 14'tür" kaydı bulunmaktadır.²³ Her bir neferi 5 kişilik bir aile reisi kabul edersek tahmini nüfus 190 olur. Tapu Tahrir ya da Avarız defterleri üzerinden bir yerin nüfusunu tespit etmek oldukça güçtür. Ancak bu konuda tahmini rakamlara ulaşılabilir. Mesela Barkan'ın ortaya attığı (hane sayısı X 5) formülüyle 75 rakamına; diğer taraftan (nefer sayısı X 3) formülüyle de 114 rakamına ulaşılır.²⁴ Buna göre bu tarihte Evrenye köyünün tahmini nüfusu 75 mi, 114 mü yoksa 190 mudur? Kesin bir şey söylenemezse de köyün nüfusunun 100'ün üzerinde olduğu kabul edilebilir.

Bilindiği gibi avâız, Osmanlı mâliyesinde bir vergi ve bütçe terimidir. Önceleri savaş, kıtlık vs. zaruri durumlar için konulan fevkalade bir vergi iken zamanla sıradan vergilerden biri hâline gelmiş; Tanzimat döneminde ise bu vergi kaldırılmıştır. Klasik dönemde ise avâız kayıtlarını içeren defterler tutuluyordu ki bunlar bir nevi vergi verebilecek nüfusun kaydedildiği defterlerdi. Vergi verebilecek nüfus ise hâne üzerinden tespit ediliyordu. Dolayısıyla hâneler de sayılıyordu. Bir hânedeki evin reisi, geliri olan kişi yani vergi

²² Şerafettin Çetinkaya, *Kastamonu'nun Tarihi İki Kazası Devrekâni ve Ginolu Sahili*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2019, 66-67.

²³ BOA, *Kamil Kepeci Defterler (KK.d.)*, Defter Nu: 2585, s. 45, Tarih: H.1052 (M.1642-3). Defterin sonlarında ayrıca 1093 tarihi bulunmakta ise de iç sayfalarda geçen 1052 tarihidir.

²⁴ Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X (1953), 12; Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, S.22 (1991), 437.

verebilecek olan kişi kayda alınıyordu. Diğer taraftan donanmaya kürekçi lazım olduğunda yine bu kayıtlara başvuruluyor; belli sayıdaki (4 ilâ 50) hane bir avârız hânesi kabul edilip bunlardan bir kürekçi isteniyor, verilen kürekçinin masrafı da bu hânelerden toplanan vergi ile karşılanıyordu.²⁵

Yine Kâmil Kepeci Tasnifi'ndeki 2589 numaralı, önceki ayrıntılı kayıtların birleştirildiği kaza ve köylerdeki toplam avârız hanelerinin belirtildiği bir icmal defterinde Evrenye, Ginolu Kazasına tabi bir köy olarak zikredilmiştir: "Karye-i Evranye, hâne 15".²⁶ Aynı kayıt 2593 numaralı defterde de bulunmaktadır.²⁷

Kâmil Kepeci Tasnifindeki *Mevkufat Defterleri* arasında bulunan 2722 numaralı *Kastamonu Nüfus Tahriri Defteri*'nin 161. sayfasında Ginolu Kazasına tâbi Evrenye Köyü'nün nüfus bilgileri bulunmaktadır: "Karye-i Evranye tâbi-i mezbur (Kaza-i Ginolu), neferan 29, yalnız 11 hânedir". Başlık satırının üst kısmında ise şu kayıt bulunmaktadır: "On beş hânesi olan karye-i mezbûr reâyâları gâyet sarp ve sengistan (taşlık) yerlerde sâkin olup bir vecihle varılmak mümkün olmayıp kendiler dahî itâ'at eyleyip yazılmak istemez. Ehl-i vukûf olanlardan havâle olunup ma'rifet-i şer'le yirmi dokuz neferden ziyâde re'âyâ icmâl üzere tahrîr olundu".²⁸

Bu kayıttan anlaşılan Evrenyeliler defterlere kaydolanmak istemediklerinden defter tutan görevli de onların yaşadıkları sarp ve taşlık bölgeye gitmeye çekindiğinden daha önceki kayıtlarda olan bilgiler, yahut görevlinin sorup öğrendiği kadarı deftere kaydedilmiştir.

Yukarıdaki bilgilere göre 17. yüzyılda Evrenye köyünde vergi verebilecek durumda olan 40 kadar erkek nüfus, toplamda 15 hâne bulunmaktadır. Kadın-çocuk-ihtiyar dâhil toplam nüfus ise tahmini olarak 100-150 civarındadır.

²⁵ Halil Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 108-109.

²⁶ *BOA, KK.d.*, Defter Nu: 2589, s. 13, 9 Receb 1057 (1647). Defterin başka sayfalarında 1071 (1661) tarihine de tesadüf edilmiştir.

²⁷ *BOA, KK.d.*, Defter Nu: 2593, s. 3b, H.1051 (M.1641-2). Bu defterin ve sonraki tarihli defterlerin hazırlanmasında "Sinoplu Müderris Abdullah Efendi" ismi geçmektedir.

²⁸ *BOA, KK.d.*, Defter Nu: 2722, s.161. Defterde hususi olarak tarih yoktur. Ancak içerisindeki sayfalarda yer yer hicri olarak 1060'tan 1110'a kadar farklı tarihler bulunmaktadır. Buna göre defterin 1650'lerden 1700 yılına kadar olan kayıtları içerdiğini söyleyebiliriz.

18. yüzyıl arşiv kayıtlarında Evrenye, genellikle Kastamonu Sancağı Ginolu Kazası'na bağlı bir köy olarak zikredilmişse²⁹ de bir belgede nahiye olarak geçmektedir.³⁰

19. yüzyılın başındaki durumunu, Minas Bijişkyan'ın eserinden görüyoruz: "Evrenye, İnebolu'nun dokuz mil uzağındadır. Limanı yoktur ve yalnız damları yassı taşlarla döşeli birkaç ev ve dükkânı vardır. Kayda şayan başka bir şey görmedik."³¹

Anadolu Eyaletine bağlı olan Kastamonu Sancağı, Sultan II. Mahmud döneminde (1808-1839) bir veya birkaç sancaktan oluşan mutasarrıflık/muhassıllıklara bağlı olarak idare edilmiş; Redif Teşkilatı kurulunca önce Ankara Eyaleti Müşirliği'ne (1836-1842) sonra da Bolu Eyaleti Müşirliği'ne (1842-1845) bağlanmıştır. 1845'te ise Kastamonu Sancağı müstakil bir eyalet haline getirilmiştir.³² Kastamonu Eyaleti, 1855-6'da Bolu, Viranşehir, Kastamonu ve Sinop olmak üzere 4 sancaktan oluşuyordu. Bu tarihte Evrenye, Sinop Sancağına bağlı idi.³³ 1861-2 yıllarında Devlet Salnamesi'ne göre sancaklar ve kazaların sayısında ve bağlı buldukları yerler hususunda karışıklıklar mevcuttur. Mesela 1840'lı 1860'lı yıllarda Evrenye'nin bağlı olduğu idari birim ve statüsüne dair farklı kayıtlar bulunmaktadır: Bir belgede "Sinop Kazası Evrenye Divanı"³⁴ denilirken diğer bir belgede "Kastamonu Sancağı Evrenye Kazası"³⁵ denilmektedir. Başka belgelerde ise "Sinop Sancağı Evrenye Kasabası/Kazası" şeklinde geçmektedir.³⁶

²⁹ Bk. BOA, Ali Emiri Abdülhamid I. (AE.SABH.I), Gömlek Nu: 13042, 24.3.1195 (20 Mart 1781); BOA, AE.SABH.I, Gömlek Nu: 10829, 29.10.1200 (25 Ağustos 1786).

³⁰ BOA, AE.SABH.I, Gömlek Nu: 5594, 14 Ramazan 1201 (30 Haziran 1787).

³¹ Minas Bijişkyan, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*, Çev. Hrand D. Andriasyan, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1969, 26.

³² Tülay Ercoşkun, "Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 54, 2 (2014), 368-369, 375.

³³ Gülin Erdem, *Kastamonu, Aydın, Hüdavendigar ve Ankara (Bozok) Vilayetlerinin İdari Taksimatı (1272h/1855-6 ile 1328h/1910-1)*, , Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2001, 4-5.

³⁴ BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 4/81, 23 R 1260 (12 Mayıs 1844).

³⁵ BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 8/8, 1260 (1844).

³⁶ BOA, A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 110/94, 29 L 1273 (22 Haziran 1857); BOA, A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 187/87, 1277 (1860-1).

1864 Vilayet Nizamnamesi, Kastamonu'da ancak 1868-9 yıllarında uygulamaya konulabilmiş ve artık eyalet tabiri yerine vilayet tabiri kullanılmaya başlanmıştır. 1869-1870 yıllarından itibaren daha önceki sancak, kaza, nahiyeye karışıklıkları giderilmiş ve kayıtlar daha düzenli hâle gelmiştir. 1869/70-1873/4 (1286-1290) yılları arasında Kastamonu Vilayetinde 4 sancak (Kastamonu, Sinop, Kengiri, Bolu) bulunmaktadır. Evrenye, Kastamonu Sancağı'na bağlı İnebolu Kazasına tabi bir nahiyeye/divandır.³⁷

19. yüzyılda Evrenye'nin nüfusunun arttığını düşünmek gerekir. Nitekim 1840-1842 yıllarında hazırlanan Evrenye Nüfus Defterlerinde erkek nüfus (220, 177, 165, 165) 165 ilâ 220 arasında değişmektedir. Toplamda ise 43 hane bulunmaktadır. Buna göre bir haneye ortalama 4 ilâ 5 erkek nüfus³⁸ isabet etmektedir. Bu hanelerdeki kadın nüfusunu da ortalama erkek nüfus kadar kabul edecek olursak bir hanede ortalama 8 ilâ 10 kişinin yaşadığını söylemek mümkündür. Buna göre o dönemde Evrenye'nin nüfusunu ortalama 344 ilâ 430 arasında olduğunu ifade edebiliriz. 1840-1845 yılları arasında kaleme alınan Evrenye Temettuat Defterlerinde ise hane sayısı 55'tir. Katsayıyı 8 alırsak bu bilgiye göre ortalama nüfus 440 olmaktadır. Bu veriler ışığında bir genelleme yapılırsa 1840'larda Evrenye nüfusunun 400-450 arasında olduğu söylenebilir.³⁹

Nüfus defterlerine göre Evrenye'de; Haciveliogulları, Tıglioğulları, Mollamustafaoğulları, Mollahasanoğulları, Hacıtınbaogulları, Benlimehmedoğulları, Boduroğulları, Topaloğulları, Araboğulları, Hafizoğulları, Tataroğulları, Hacımemişoğulları, Çolakkadıoğulları, Hacıahmedoğulları, Yazıcıoğulları, Köseoğulları, Lazoğulları, Kürdoğulları, Kasaboğulları, Anaforoğulları, Cemiloğulları, Habiboğulları, Zindancıoğulları, Kütükoğulları, Taviloğulları, Çobanoğulları aileleri yaşamaktadır. Bu ailelerden 48 kişi reis veya mullah olarak kaydedildiğinden köyün asıl geçim kaynağının denizcilik ve deniz ticareti olduğu söylenebilir.⁴⁰

³⁷ Gülin Erdem, *a.g.e.*, 9; *Kastamonu Salnamesi*, Def'a: 1 (1286), Matbaa-i Vilâyet-i Kastamonu, 76, 119.

³⁸ $165:43= 3.83$ ve $220:43= 5.11$ olduğundan yuvarlarsak 4 ilâ 5 sayılarını elde ederiz.

³⁹ BOA, *Nüfus Defterleri (NFS.d.)*, Defter Nu: 888 (1248/1832), s. 2-6; Defter Nu: 889 (1253/1837), s. 2-4; Defter Nu: 890 (1256/1840), s. 31-38; Defter Nu: 891 (1258/1842), s. 14-17; BOA, *Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri (ML.VRD.TMT.d.)*, Defter Nu: 3739, s. 14-42.

⁴⁰ BOA, *NFS.d.*, Defter Nu: 888 (1248/1832), s. 2-6.

Bu hususu destekler şekilde temettuat kayıtları da vardır. Bilindiği gibi temettü, kazanç vergisi demektir ve Osmanlı Devleti'nde özellikle 1840-1845 yılları arasında tutulan temettuat defterlerinde meslek sahiplerinin senelik kazançları tespit edilerek bunlardan yıllık bir vergi alınmıştır. Evrenyeliler genelde denizci oldukları için vergi alınan kalemler arasında sıklıkla gemi hisseleri ve denizcilik gelirleri geçmektedir. Yine su bıçkısı gibi bölgeye has mallar kaydedilmiş; bunların üzerindeki hisselerle göre vergiler tespit edilmiştir. Tarla, bağ, bahçe, hayvan, değirmen gibi menkul-gayrimenkul mallar ise diğer defterlerde de sıklıkla karşılaşılan vergi kalemleridir. Berber, fırıncı gibi meslek erbabının gelirleri de teker teker sıralanmış; kayıtların sonuna doğru ise oturduğu evden başka gelir getirecek hiçbir şeye mâlik olmayan ve bir işte de çalışmaya kudreti olmayanlar kaydedilerek bunlardan vergi alınmayacağı belirtilmiştir.

3739 numaralı temettuat defterindeki kayıtları incelediğimizde 19. Yüzyıl ortalarında Evrenye'nin iktisadi yapısını gösteren şu bilgilere rastlıyoruz:

Köy halkından 15 kişi, farklı büyüklükteki gemilerde hisse sahibidir. Gemiler beşçifte başlı⁴¹, kütük,⁴² martiko⁴³ gibi isimler taşımaktadır ve 1000 kilelikten 6000 kileliğe kadar farklı boyutlardadır. Bu gemilerle Karadeniz'de taşımacılık yapılmaktadır. Gemiyle beraber değirmen ve su bıçkısı gibi mallar çok ortaklıdır ve her biri toplamda 40 hisseye bölünüp şahısların bu 40 hisseden kaç hisseye sahip olduğu ve bundan ne kadar gelir elde ettikleri belirtilmiştir. Tüccar, reis, ziraatçı, mellah, attar, berber, ekmekçi, yemenici, ır-gat, kahveci ve değirmenci, köydeki mesleklerdir. Bazıları hem ziraatçı hem

⁴¹ Bostan, 19. yüzyılda brik ve martiko cinsi gemilere bazı ilaveler yapıldığını ve buna göre isimlendirildiklerini belirtiyor ve örnek olarak beşçifte başlıyı da zikrediyor. Beşçifte Başlı brik türü küçük gemilerdendi. İdris Bostan, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları 1780-1846", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.6 (1990), 39

⁴² Uzunçarşılı'ya göre kütük tabir olunan sefine; mavnadan küçük, altları düz, başları kalkık, sığ sularla kullanılan bir tür kayıktır. Batı Karadeniz kıyılarından İstanbul'a genellikle odun, kömür ve meyve naklinde kullanılırdı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazı'nın Tahkimi", *Belleten*, C.44, S.175 (Temmuz 1980), 513.

⁴³ Martingana adı ile de bilinen bu gemi iki direklidir. Daha çok Ege kıyılarında inşa edilmiştir ve nakliyede kullanılır. En fazla 300 ton taşıma kapasitesine sahiptir. İdris Turna, Ahmet Emre Pirim, "Çektirme Gemisinin Tarihi ve Dönemin Ticari Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme", *OÜSBAD*, C. 5, S. 12, 123-124.

mellah şeklinde iki meslek sahibi olarak kaydedilmiştir. En yaygın meslek ise mellahlık, sonra ziraatçılıktır. Diğer gelir kalemleri sağman inek, ekili tarla, meyve ağaçları ve hububat (buğday, mısır, keten ve keten tohumu) gibi şeylerdir. Köydeki birçok kişinin bir sağman ineği, bazılarının ilaveten bir buzağısı bulunmakta; ziraatle uğraşanların ise en fazla 4 dönüm arazi sahibi olduğu görülmektedir. 55 haneli köyün en zengini sermayedar, tüccar Hacıtınbaoğlu Hacı Abdullah'tır. Bir önceki sene 360 kuruş vergi vermiştir. Kendisinin 1 baş sağman ineği, 40 hisselik bir değirmende 8 hissesi, bir su bıçkısında 2 hissesi, 4000 kilelik bir gemide 7 hissesi, 6000 kilelik bir gemide 20 hissesi, başka bir 4000 kilelik gemide 5 hissesi, dört ayrı kütük gemisinde ise sırasıyla 8, 10, 10 ve 8 hissesi bulunmaktadır. Bu sayılanlardan yıllık kazancı 767 kuruştur. Ticaretten elde ettiği kazanç ise 4000 kuruştur. Toplamda bir yılda 4767 kuruş gelir elde etmektedir. Köyün en yoksulları ise Ağahüseyinoğlu Halil, Kütükoğlu Mecnun Hüseyin, Tığlıoğlu İbrahim ve Mollamustafaoğlu Süleyman'dır. Bunların evinden başka herhangi bir arazisi, bağı, bahçesi veya hayvanı bulunmayıp başkalarının yardımlarıyla geçindiği zikredilmiştir.⁴⁴

*Kastamonu Vilayet Salnameleri'*ni takip ettiğimizde 1869'dan 1882'ye kadar (1286-1299) Evrenye, İnebolu Kazası'na bağlı bir nahiye olarak görülmektedir.⁴⁵ 1882'de (1299) Abana nahiye olmuş; Evrenye ona bağlı bir köy durumuna gelmiştir.⁴⁶ Bu durum 20. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir.⁴⁷

⁴⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d., Defter Nu: 3739, s. 14-42.

⁴⁵ *Kastamonu Salnâmesi*, Def'a: 1, 1286/1869, s. 76, 119; *Salnâme-i Vilâyet-i Kastamonu (Kastamonu Vilayeti Salnâmesi, KVS)*, Def'a: 2, 1287/1870, s. 59, 62, 103; KVS, Def'a: 3, 1288/1871, s. 59; KVS, Def'a: 4, 1289/1872, s. 61, 117; KVS, Def'a: 5, 1290/1873, s. 64, 119; KVS, Def'a: 6, 1291/1874, s. 85, 143; KVS, Def'a: 7, 1292/1875, s. 90-91, 156-157; KVS, Def'a: 8, 1293/1876, s. 75-76, 136; KVS, Def'a: 9, 1294/1877, s. 91-92; KVS, Def'a: 10, 1295/1878, s. 48-49, 112; KVS, Def'a: 11, 1296/1879, s. 53, 113; KVS, Def'a: 12, 1297/1880, s. 90; KVS, Def'a: 13, 1298/1881, s. 90.

⁴⁶ KVS, Def'a: 14, 1299/1882, s. 97-98.

⁴⁷ KVS, Def'a: 15, 1306/1889, s. 294; KVS, Def'a: 16, 1310/1892, s. 365; KVS, Def'a: 17, 1311/1893, s. 149; KVS, Def'a: 18, 1312/1894, s. 179; KVS, Def'a: 19, 1314/1896, s. 142, 284; KVS, Def'a: 20, 1317/1899, s. 162; KVS, Def'a: 21, 1321/1903, s. 179.

Salnamelerdeki durum bu olsa da bazı arşiv belgelerinde "köy"⁴⁸ olarak zikredilen Evrenye, bazılarında ise hâlâ "nahiye"⁴⁹ olarak zikredilmeye devam etmiştir. Aynı yahut yakın tarihli resmi evrakta böyle farklı kullanımların olmasını şu şekilde izah edebiliriz: Her ne kadar Evrenye 1882 yılından itibaren köy statüsüne geçmişse de daha önceki nahiye kullanımını sehven belgelerde yer almaya devam etmiş olmalıdır.

1896 tarihli *Kastamonu Vilâyet Salnâmesi*'nde Abana nahiyesine bağlı bir köy olarak kaydedilen Evrenye'deki hane sayısı 69, erkek nüfus 216, kadın nüfus 230'dur. Buna göre 19. yüzyılın sonunda Evrenye köyünün toplam nüfusu, 446'dır.⁵⁰

20. yüzyılın başlarında ise bir belgeye göre Evrenye'nin 2500 nüfusa sahip olduğu belirtilmiştir.⁵¹ Ancak buradaki nüfusu, çevresindeki köylerle birlikte düşünmek gerekir. Evrenye Nâhiyesi'nin toplam nüfusuyla nahiyenin merkezi olan Evrenye köyünün nüfusu birbirinden farklıdır.

2. Evrenye Köyü'nün "Enver Paşa" Adıyla Nahiyeye Yapılması Teşebbüsü

Tanzimat Döneminde taşra idaresini Avrupaî mânâda yeniden organize etmek gayesiyle yayınlanan 1864 Vilayet Nizamnamesi'nin ardından yine taşra idaresine çekidüzen vermek ve bahsi geçen nizamnamedeki muğlak alanları netleştirmek için 1871'de İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi yayınlanmıştı. Bu nizamnamede belediye ve nahiyelerden ayrıntılı bir şekilde bahsedilmişti. 1876'da yürürlüğe giren İdare-i Umumiye-i Vilâyât Talimatnamesi ve İdâre-i Nevâhî Nizamnamesi ise taşra idaresinde görülen eksiklikleri gidermeye matuftu. Buna göre ülke vilayet, liva, kaza, nahiye ve köy olarak

⁴⁸ BOA, *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)*, Dosya/Gömlek Nu: 2561/24, 12 Ts. 317 (25 Kasım 1901): "İnebolu kazasına mülhak Evrenye karyesi ahalisinden..."; BOA, *DH.MKT*, Dosya/Gömlek Nu: 586/19, 17 Eylül 318 (30 Eylül 1902): "İnebolu kazası Evrenye karyesi ahalisinden...".

⁴⁹ BOA, *DH. MKT*, Dosya/Gömlek Nu: 160/5, 17 Te. 309 (29 Ekim 1893); BOA, *BEO*, Gömlek Nu: 119030, 120238, 2 Şaban 1318 (25 Kasım 1900); BOA, *DH.MKT*, Dosya/Gömlek Nu: 2562/54, 15 Ts. 317 (28 Kasım 1901); BOA, *DH. MKT*, Dosya/Gömlek Nu: 533/35, 19 Haziran 318 (2 Temmuz 1902).

⁵⁰ *KVS, Def'a: 19, 1314/1896, s. 284.*

⁵¹ BOA, *Dahiliye Nezareti İdare-i Umimiye Ekleri (DH.İUM.EK)*, Dosya/Gömlek Nu: 79/19, Belge: 15.

beş kademeye ayrılmış; vilayet idaresinin başında vali, livada mutasarrıf, kazada kaymakam, nahiyede de müdür bulunacaktı. Nahiyelerle ilgili olarak da şu hususlar netleştirilmişti: Nahiyeye merkezi kendisine bağlı köylere üç saatlik mesafeden uzak olamayacaktı, nahiyeye müdürleri halk tarafından seçilecekti, en az dört en fazla sekiz kişiden oluşan bir nahiyeye meclisi teşkil edilecekti, meclis üyelerinden biri müdürün yardımcısı olacaktı ve müdüre bir de kâtip tayin edilecekti.⁵²

Bu düzenlemelerin ardından 1882 yılında Abana'nın nahiyeye merkezi olmasıyla beraber burada bir nahiyeye teşkilatı oluşturulmuştu. Buna göre; Osman Efendi Nahiyeye Müdürü, Mustafa Sabri Efendi Naib, Ahmed Efendi Kâtip, Mustafa Efendi Nüfus Mukayyidi, Ali Nesib Efendi Tahrir ve Vergi Kâtibi, Ahmed Efendi Tapu Kâtibi olarak tayin edilmiştir. Yine 1 reis, 7 aza ve 1 kâtipten oluşan bir belediye meclisi de teşekkül etmiştir.⁵³

1882'den itibaren nahiyeye olan Abana, Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar gelişmesini sürdürdü, nahiyeye teşkilatı için gerekli resmî kurumlar ve binalar yapılmaya devam etti. Bu arada nahiyenin nüfusu da artmış; çevredeki birçok köy ve iskele Abana'ya bağlanmıştı. İlk defa 1910'da Abanalılar, nahiyelerinin kaza yapılmasını istemişti, ancak bu gerçekleşmedi.⁵⁴ 30 Temmuz 1329 (12 Ağustos 1913) tarihli mazbatayla Kastamonu Vilayet Meclisi'nin tensesi üzerine Abanalılar, tekrar harekete geçti. 30 Mart 1914 tarihli bir telgrafla Dahiliye Nezareti'ne başvurarak nahiyelerin kaza yapılmasını talep ettiler. O sırada nahiyeye bağlı 84 köy bulunuyordu ve nahiyenin toplam nüfusu 30 bin civarındaydı. ⁵⁵

Abanalılar nahiyelerinin kaza yapılmasını beklerken hiç ummadıkları bir gelişme yaşandı. 18 Ekim 1915'te Kastamonu Valisi olarak atanan İttihatçı

⁵² Seral Tuncer, "II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilâyat Kanun-ı Muvakkatı", *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli, On İki Levha Yay., İstanbul 2016, s.579-581; Nazım Kartal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Mülki İdare", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, İlkbahar C. 4, S. 1, 2013, s. 17.

⁵³ *KVS, Def'a: 14, 1299/1882, s. 97-98.*

⁵⁴ *BOA, Dahiliye İdare Evrakı (DH.İD), Dosya/Gömlek Nu: 92/19, 7.12.1328 (10 Aralık 1910).*

⁵⁵ *BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 3/58; BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 10-2/2-27.*

Atf Bey'in⁵⁶ isteği doğrultusunda Kastamonu Vilayet Meclisi, (muhtemelen Ocak 1916'da)⁵⁷ nahiye merkezinin Abana'dan Evrenye'ye taşınmasını ve Evrenye isminin de Enver Paşa olarak değiştirilmesini kararlaştırdı.⁵⁸

Abanalılara göre bu kararın arkasında Kastamonu İttihat Terakki Kâtibi mesulü Hasan Fehmi, İnebolu kâtibi Şamlı Mustafa Efendi ve Vali Atf Bey vardı. Onlar Evrenye'yi daha mühim bir yer olarak değerlendirmiş; Enver Paşa'nın nam ve nüfuzundan istifade etmeyi istemiş ve aksi yönde bütün ısrarlara rağmen böyle bir kararın çıkmasını sağlamıştır.⁵⁹

Bu kararın verilmesinde Enver Paşa'nın Kastamonu'yla irtibatı da dikkate alınmış olmalıdır. Zira Enver Paşa, aslen Gagavuz Türklerinden olup ailesi Rusların Kırım'ı işgalinden sonra Romanya'ya (Tuna kıyılarında Kilya'ya), oradan da Anadolu'ya göç ederek Kastamonu'nun eski ismi Pazaryeri olan Bozkurt ilçesine yerleşmiştir. Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa da hatıratında: "...ben de Anadolu'nun, Kastamonu vilayetinin İnebolu kazasının Abana nahiyesine bağlı Perşembe Pazarı köyünden Hacı Kaptan oğlu Kâmil Bey'in oğluyum,..." demektedir.⁶⁰

Evrenye'nin nahiye merkezi yapılarak adının da Enver Paşa olarak değiştirilmesi kararı üzerine Abana köylerinin muhtarları 7 Şubat 1916'da mahzar suretinde bir dilekçe hazırlayarak Dahiliye Nezareti'ne şikâyetle bulunmuştur. Vilayet teşkilatından beri nahiye merkezi Abana iken vilayet meclisi kararıyla Evrenye'nin merkez yapılması Abanalılara göre birçok mahzuru barındırmaktadır. Öncelikle Evrenye köyü nahiyenin en uzak batı kısmında yer almaktadır ve nahiyeye bağlı birçok köye çok uzaktır. Resmi işlerini görmek

⁵⁶ Mustafa Atf Bey [Bayındır, 1883-1977], Temmuz-Ekim 1915 arasında Ankara Valiliği, Ekim 1915-Haziran 1918 arasında Kastamonu Valiliği, Haziran-Eylül 1918 arasında ise Halep Valiliği yapmıştır. Atf Bey'in ardından İbrahim Hakkı Bey, Kastamonu Valisi olmuştur. Bk. Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali*, İsis Yay., İstanbul 1999, 34, 108; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, Def'a: 68, 1333-1334/1918, s. 666.

⁵⁷ Belgelerde 1331 senesi içtimainda deniliyor ki miladi olarak 1915-1916 yıllarına denk gelmektedir.

⁵⁸ BOA, *Dahiliye Nezareti İdare-i Umümiye (DH.İUM)*, Dosya/Gömlek Nu: 10-2/2-27, Belge 3.

⁵⁹ Aynı belge.

⁶⁰ Halil Paşa (Kut), *Bitmeyen Savaş-Anıların ve Belgelerle*, haz. Taylan Sorgun, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972, 347; Nejdet Karaköse, *Afrika Grupları Komutanı Kafkas İslâm Ordusu Komutanı Sütlice Fabrikasının Sahibi Nuri Paşa (Killigil)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, 17-22.

için ahalinin sekiz-on saatlik bir yol gitmesi gerekecektir. Yine nahiyenin doğu tarafına bitişik yeni teşkil edilen Çatalzeytin Nahiyesi'nde gerekli resmî kurumlar bulunmadığından bu nahiyeye ahalisi de işlerini görmek için Abana'ya geliyorlardı. Bunların on saatlik yol katedip Evrenye'ye gitmeleri de müşkül olacaktır. Ayrıca Abana, nahiyeye köylerinin tam ortasında, havası latif, yeri düz, uygun bir yerleşim birimidir ve Abana'da bulunan resmî kurumlar da bu kararla âtil duruma gelecektir. Neticede Abanalılar, hükümetin ahalinin sıkıntı çekmesine razı olmayacağını düşünerek ve adaletli bir karar verecek nahiyeye merkezinin tekrar Abana'ya taşınmasını istemişlerdir.⁶¹

Dilekçelerinin yanında bir de harita takdim ederek söylediklerini desteklemeye çalışan Abanalılara, Belediye Reisi Mâhir Bey yardımcı olmuş ve Dahiliye Nezareti'ne o da ayrıca bir telgraf çekmiştir. Yapılan bu şikâyetler üzerine Dahiliye Nezareti'nden Kastamonu Vilayeti'ne gönderilen yazıda, her ne kadar nahiyeye merkezi, vilayet meclisleri tarafından değiştirilebilirse de Evrenye'nin nahiyenin en uç noktasında bulunmasının sıkıntılı olduğu bildirilmiş; Nahiyeye Nizamnamesinin 3. Maddesine göre⁶² nahiyeye merkezi olacak mahallin nahiyeye karyelerine 3 saatlik mesafeden fazla uzak olmaması gerektiği vurgulanarak alınan kararın vilayetçe icra edilmemesinin uygun olacağı hatırlatılmıştır.⁶³

Kastamonu Valisi Atıf Bey, 8 Mart 1916'da cevap olarak şunları yazmıştır: "Abana merkezinin Evrenye'ye nakli şikâyet sebebi olabilir ancak bu şikâyetin mahiyeti vilayetçe bilinmemektedir. Vilayet meclisinin kanuna uygun olarak aldığı karara kanunen belirlenen süre zarfında bir itiraz gelmediğinden bu karar kesinlik kazanmıştır. Evrenye, nahiyenin ortasında değilse de Abana da değildir, o da nahiyenin diğer ucundadır. Bu yönden yapılacak bir itiraz her iki mevki için de geçerlidir. Bununla birlikte Evrenye kasabası ticaret ve iktisat açısından mühim bir yerdir. Burada iki yüzü aşkın dükkân ve mağazanın yanında dinî ve resmî binalar bulunmaktadır. Beş yüz hane ve 2500 nüfusu olan gelişmiş bir kasabadır. Abana ise otuz kırk haneden ve baraka halinde yirmi beş kadar dükkândan ibaret sıradan bir iskeledir. İctimai ve iktisadi hiçbir önemi yoktur. Bu konudaki izahatım dikkate alınmayıp birkaç kişinin menfaatine yarayacak şekilde yapılan şikâyetler kâle alınacak

⁶¹ BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 79/19, Belge:3.

⁶² "İdare-i Nevahi Nizamnamesi", *Düstûr*, C. 2, s. 33-37, Tarihi: 25 Mart 1292/ 6 Nisan 1876.

⁶³ BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 79/19, Belge: 1.

olursa bu, yönetime zarar vereceği gibi verilen kesin kararları hazmedemeyip daima şikâyetlerle devlet makamlarını rahatsız etmek alışkanlığında bulunan bir kısım halkımızda da kötü bir tesir bırakacaktır. Kanunen kesinlik kazanmış bu kararın icrasından vazgeçilmesi için kanuni başka bir yol bulunması gerekir ki bu hususta nezaretinizden gelecek emri beklemekteyim."⁶⁴

Muhtemelen Dâhiliye Nezareti'nden gelen işaretle mesele farklı bir şekil almıştır. Abanalılar bu sefer yeni bir talepte bulunmuştur. Merkez tekrar Abana'ya taşınamıyorsa Abana'nın ayrı bir nahiye, Enver Paşa'nın (Evrenye'nin) ayrı bir nahiye yapılmasını isteyerek iki nahiyeye bağlanacak köyleri de aşağıda şekilde sıralamışlardır:

Evrenye, Namazgâh, Ketî, Ayvad, Tekerze, Aşağı Güde, Yukarı Güde, Darsu, Tekniz(?), Kocaoğlu, Kirazsekü, Gedefi, Uşak, Hayroğlu, Deresekü, Deliktaş, Şem'aoğlu, Zerveli, Kazle, Dibek, Çerçille, Vayre, İskele, Yelen, Günvakti = Enver Paşa Nahiyesi.

Aşağı Abana, Yukarı Abana, İğrava, Pazaryeri, Sınarcık, Kelmas, Bağçe, İliş, Toza, Aliçelebi, Hacıhasan, Mahmud, Yukarı, Zırma, Bayramgazi, Keşlik, Uluköy, Kozcıgaz, Dursun, Kızılcaelma, Sakızcılar, Kestaneseke, Gedos, Yaylas, Şeyh Şaban, Arza, İbrahim, Sinciros, Mimir, İzmana, Narba, Aya, Kürt, Oday, Gerdiç, Gölmet, Yunarı, Uzunömer, Zalme, Hamzaköy, Yukarıhakkı, İnarcılar/Aynarcılar, Elmaçukuru, Kadıyusuf, Göynükler, Gelevye, Giregöz, Köseali = Abana Nâhiyesi.⁶⁵

Vilayet meclisinden de bu yönde bir karar çıkmış ve 48 köyden müteşkil Abana'nın ayrı bir nahiye yapılması uygun görülmüştür. Meclis kararına istinaden Kastamonu Valisi de 25 Ocak 1917'de Dahiliye Nezareti'ne durumu bildirmiş ve bu düzenleme için müsaade istemiştir.⁶⁶

Mart 1917'de Dahiliye Nezareti, vilayet meclislerinin nahiye merkezini değiştirebileceklerini ancak yer ismini değiştirme selahiyetlerinin olmadığını bildirerek Evrenye'ye Enver Paşa isminin verilmesi kararını iptal etmiştir.⁶⁷

⁶⁴ BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 79/19, Belge: 15.

⁶⁵ BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 27/46, Belge: 1-2.

⁶⁶ BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 27/46, Belge: 3.

⁶⁷ BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 45-3/23-2, 26 Şubat 332 (Mart 1917).

Meselenin 1917 ve 1918 yılında çözüme kavuşmadığı, 1919 yılındaki yazışmalardan anlaşılmaktadır. Bu tarihte artık İttihat Terakki hükümeti bulunmadığından ve Atıf Bey de valilikten alınıp yerine İbrahim Hakkı Bey atıldığından Abanalılar tekrar harekete geçmiştir. 1 Ocak 1919'da mahzar suretinde hazırlayıp Sadaret makamına gönderdikleri dilekçede, yukarıda da belirtildiği şekilde, Kastamonu'daki İttihat ve Terakki Fırkası mensuplarını sorumlu gösterip Abana'nın tekrar nahiye merkezi yapılarak sefaletlerine/sıkıntılarına son verilmesini istemişlerdir. Bu dilekçede daha önce Abanalıların gönderdikleri telgrafların eski Vali Atıf Bey tarafından alıkonulduğunun ve kendilerini destekleyen Abana Belediye Reisi'nin de haksız bir şekilde azledildiğinin belirtilmesi, meselenin niçin bu kadar uzun bir süre çözülmeyeceğini de açığa çıkarmaktadır.⁶⁸

Abanalıların bu dilekçesi üzerine Dahiliye Nazırı Mustafa Arif Bey, konuya müspet yaklaşarak 27 Şubat 1919'da Kastamonu Valisi İbrahim Hakkı Bey'in bu konudaki mütalaasını sormuştur. Nezaretten aldığı işaret üzerine Vali İbrahim Hakkı Bey, vilayet meclisini toplamış ve 2 Mart 1919'da nahiye merkezinin tekrar Abana'ya nakli kararını çıkarmıştır. Ardından meclisin kararını da 5 Mart 1919'da nezarete bildirmiştir.⁶⁹

İstiklal Harbi döneminde İstanbul'dan Anadolu'ya gizlice silah, cephane ve mühim zevatın nakledilmesinde Evrenyeliler de görev almıştı. İçlerinde Evrenyelilerin de bulunduğu İstanbul'daki Mavnacılar ve Salapuryacılar Cemiyeti üyelerinin, İnebolu'ya deniz yoluyla getirdikleri malzemeler, kayıklarlarla sahile taşınıyor, sahilden halkın gayretleriyle ya omuzlarda yahut kağnılarda taşınarak Küre-Seydiler-Kastamonu yoluyla (İstiklal Yolu) Ankara'daki kuva-yı milliyeye ulaştırılıyordu. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi'yle savaş bitene kadar bu vatan hizmeti, 3 yıl kadar sürmüştür.

Cumhuriyet devrinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na göre kazaların bir alt birimi nahiye olarak belirlenmişti. 1945 yılında "nahiye" ismi, "bucak" olarak değiştirildi. Aynı tarihte Abana bucağı, ilçe yapılıncaya etrafındaki köyler de buraya bağlandı. Evrenye de bunlardan biriydi. Ancak 1949 yılında 12 kadar

⁶⁸ BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 10-2/2-27, Belge: 3.

⁶⁹ BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 10-2/2-27, Belge: 1-7, 29 Mart 1335 (29 Mart 1919).

köy, Abana'ya değil eskiden olduğu gibi İnebolu ilçesine bağlanmak istediklerini bildirmiş ve yapılan inceleme sonucunda Namazgâh, Ketî, Kazla, Çerçille, Zerveli ile beraber Evrenye köyünün, İnebolu ilçesine bağlanmasına karar verilmiştir.⁷⁰

Evrenye adı, 1960 yılına kadar kullanıldı. Bu tarihte köyün ismi Gemiciler olarak değiştirildi. Ancak bu isim, resmi yazışmalar ve köyün girişindeki "Gemiciler" levhası dışında pek kullanılmıyordu. Halk, Evrenye demekten vazgeçmedi. Nitekim 5.11.2009 tarihinde tekrar isim değişikliği için süreç başlatıldı ve İl İdare Kurulu'nun 969 sayılı kararıyla İl Genel Meclisi'ne isim değişikliği talebi bildirildi. Kastamonu Valisi'nin de uygun bulmasıyla İç İşleri Bakanlığı'na bu talep sunuldu ve nihayetinde, 09.11.2010 tarihinde, İç İşleri Bakan'ın onayıyla köyün ismi tekrar Evrenye olarak değiştirildi.⁷¹ 2020 sayımına göre Evrenye Köyü'nün nüfusu, 307 olarak tespit edilmiştir.

S o n u ç

Kastamonu'ya bağlı kadim bir Batı Karadeniz köyü olan Evrenye'nin Osmanlı dönemini ele alan bu çalışmada bir taraftan, sözlü kültür dışında kayda değer bir bilgiye rastlanmayan köy hakkında arşiv kayıtlarına istinat ederek bir inşa gerçekleştirilmek istenirken diğer taraftan sözlü kültürde aktarılanların belgeler üzerinden sağlaması yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre köyün resmi kayıtlar üzerinden kuruluşunun en erken 17. yüzyıl başlarında olduğu tespit edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde divan, köy ve nahiye kullanımları belirlenerek Evrenye'nin Osmanlı idari taksimatındaki yeri gösterilmiştir. Son dönemde köyün, nahiye merkezi yapılarak İttihatçı idareciler tarafından isminin Enver Paşa olarak değiştirilmesi ve bu idari tasarrufa bölge halkından gelen itirazlar belgeler üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Burada Evrenye-Abana rekabetinin de izlerine rastlanmıştır. Netice olarak bu idari tasarruftan rücu edilmiştir. Diğer taraftan yine arşiv belgeleri ve salnameler üzerinden köyün tahmini nüfusuna dair de çıkarımlar yapılmıştır. Nitekim

⁷⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 176/18/7, 12.07.1945; BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 204/10/9, 09.04.1949. Bir süre sonra Güde ve Ayvat da İnebolu'ya bağlanmıştır. Bk. BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 207/24/10, 23.08.1949.

⁷¹ Ebru Kıpay, *Bellekteki İzleriyle El Sanatlarının Dönüşümü: "Kastamonu Evrenye Bıçağı"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, 29-30.

genel bir değerlendirmeyle Evrenye'nin 17. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar nüfusunun en az iki kat arttığı tespit edilmiştir. Günümüzdeki nüfusu da Osmanlı döneminde ulaştığı nüfustan çok farklıdır.

Arşiv belgeleri, birçok hususta bize önemli bilgiler sunsa da sözlü kültürde aktarılan köyün isminin Ahi Evren'den geldiği konusuna dair bir şey söylememektedir. Bu sebeple bazı karineler bulunsa da Evrenye isminin Ahi Evren'den geldiğine dair kesin bir yargıya varılamamıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Salnameler

- BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 176/18/7, 12.07.1945.
 BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 204/10/9, 09.04.1949.
 BCA, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer Numarası: 207/24/10, 23.08.1949.
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 119/60, 3.Ca.1273 (30 Aralık 1856).
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 120/45.
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 122/94.
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 149/82.
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 179/50.
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 4/81, 23.R.1260 (12 Mayıs 1844).
 BOA, A.DVN, Dosya/Gömlek Nu: 8/8, 1260 (1844).
 BOA, A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 110/94, 29.L.1273 (22 Haziran 1857).
 BOA, A.MKT.DV, Dosya/Gömlek Nu: 187/87, 1277 (1860-1861).
 BOA, DH.İD, Dosya/Gömlek Nu: 92/19, 7.12.1328 (10 Aralık 1910).
 BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 10-2/2-27, 29 Mart 1335 (29 Mart 1919).
 BOA, DH.İUM, Dosya/Gömlek Nu: 45-3/23-2, 26 Şubat 332 (Mart 1917).
 BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 27/46.
 BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 3/58.
 BOA, DH.İUM.EK, Dosya/Gömlek Nu: 79/19.
 BOA, EV.d., Defter Numarası: 19637.
 BOA, KK.d., Defter Nu: 2585.
 BOA, KK.d., Defter Nu: 2589.
 BOA, KK.d., Defter Nu: 2593.
 BOA, KK.d., Defter Nu: 2722.
 BOA, ML.VRD.TMT.d., Defter Nu: 3739.

BOA, NFS.d., Defter Nu: 888 (1248/1832).

BOA, NFS.d., Defter Nu: 889 (1253/1837).

BOA, NFS.d., Defter Nu: 890 (1256/1840).

BOA, NFS.d., Defter Nu: 891 (1258/1842).

BOA, TT.d., Defter Nu: 23.

BOA, TT.d., Defter Nu: 438.

Kastamonu Vilayeti Salnamesi (KVS), Def'a: 1, 1286/1869; KVS, Def'a: 2, 1287/1870; KVS, Def'a: 3, 1288/1871; KVS, Def'a: 4, 1289/1872; KVS, Def'a: 5, 1290/1873; KVS, Def'a: 6, 1291/1874; KVS, Def'a: 7, 1292/1875; KVS, Def'a: 8, 1293/1876; KVS, Def'a: 9, 1294/1877; KVS, Def'a: 10, 1295/1878; KVS, Def'a: 11, 1296/1879; KVS, Def'a: 12, 1297/1880; KVS, Def'a: 13, 1298/1881; KVS, Def'a: 14, 1299/1882; KVS, Def'a: 15, 1306/1889; KVS, Def'a: 16, 1310/1892; KVS, Def'a: 17, 1311/1893; KVS, Def'a: 18, 1312/1894; KVS, Def'a: 19, 1314/1896; KVS, Def'a: 20, 1317/1899; KVS, Def'a: 21, 1321/1903.

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, Def'a: 68, 1333-1334/1918, Hilal Matbaası, Dersad-et 1334.

Diğer Eserler

BARKAN, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C.10 (1953), 1-26.

BIJİŞKYAN, Minas, *Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası 1817-1819*, Çev. Hrand D. Andreasyan, İÜ Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1969.

BOSTAN, İdris, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya ile Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları 1780-1846", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.6 (1990), 21-52

ÇETİNKAYA, Şerafettin, *Kastamonu'nun Tarihi İki Kazası Devrekâni ve Ginolu Sahili*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2019.

ÇOBAN, Faruk, *H.1288 (M.1871) ve H.1317 (M.1899) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamelerinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

ERCOŞKUN, Tülay, "Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 54, 2 (2014), 365-394.

ERDEM, Gülin, *Kastamonu, Aydın, Hüdavendigar ve Ankara (Bozok) Vilayetlerinin İdari Taksimatı (1272h/1855-6 ile 1328h/1910-1)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2001.

HALİL PAŞA (KUT), *Bitmeyen Savaş-Anılarım ve Belgelerle*, haz. Taylan Sorgun, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972.

- İNAN, Uğur, *H.1311 (M.1893) Tarihli Kastamonu Vilayeti Salnamesinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.
- KARAKÖSE, Nejdet, *Afrika Grupları Komutanı Kafkas İslâm Ordusu Komutanı Sütlüce Fabrikasının Sahibi Nuri Pasa (Killigil)*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2012.
- KARTAL, Nazım, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Mülki İdare", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C.4, S.1, 2013, s. 1-24.
- KİPAY, Ebru, *Bellekteki İzleriyle El Sanatlarının Dönüşümü: "Kastamonu Eorenye Bıçağı"*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.
- KUNERALP, Sinan, *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali*, İsis Yay., İstanbul 1999.
- MEHMED BEHCET, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341.
- ÖZ, Mehmet, "Tahrir", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 425-429.
- ÖZ, Mehmet, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, S.22 (1991), 429-439.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, "Avarız", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 108-109.
- ŞAHİN, İlhan, "Ahi Evran", *DİA*, İstanbul 1988, I, 529-530.
- ŞAHİN, İlhan, "Kastamonu", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 585-588.
- TANERİ, Aydın, "Hüsameddin Çoban", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 513.
- TOSUNOĞLU, Ayşe, *Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1993.
- TUNCER, Seral, "II. Meşrutiyet Döneminde Bir İdari Reform: 1913 İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanun-ı Muvakkatı", *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, 2 Cilt, ed. Fethi Gedikli, On İki Levha Yay., İstanbul 2016.
- TURAN, Refik, "Selçuklular Döneminde Kastamonu", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989, 1-6.
- TURNA, İdris, PİRİM, Ahmet Emre, "Çektirme Gemisinin Tarihi ve Dönemin Ticari Faaliyetlerindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme", *OÜSBAD*, C. 5, S. 12, 119-135.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Kaynarca Muahedesinden Sonraki Durum İcabı Karadeniz Boğazı'nın Tahkimi", *Bellekten*, C. XLIV, S.175 (Temmuz 1980), 511-533.
- YENİ, Özgür, "İnebolu Gemiciler Köyü (Evrenye) Merkez Camii Haziresi'nde Bulunan Mezar Taşları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.49 (Nisan 2017), 248-262.
- YİĞİT, İlker, "Divan", *DİA*, EK-1 (2.Basım-2016), 333-334.
- YÜCEL, Yaşar, "Candaroğulları", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 146-149.
- YÜCEL, Yaşar, "Çobanoğulları", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 354.

“FROM AHI EVREN TO ENVER PASHA: EVRENYE IN THE OTTOMAN
ADMINISTRATIVE DIVISION”

Abstract

Evrenye, in the Inebolu district of Kastamonu at present, is a historical village on the Black Sea coast. Evrenye, whose name is said to come from Ahi Evren in the folklore, is located in one of the oldest Turkmen settlements in Anatolia. In this respect, revealing the history of the village will make an essential contribution to studies on Turkishness. Ottomans paid special attention to the intense settlement of Turkmens here to increase the security of the Black Sea coasts and used the region as a base for maritime trade and shipbuilding for naval wars. In parallel with the development of the Ottoman maritime since the 1500s, Turkmens were settled in the villages around here instead of the few Greeks in the coastal areas, and ships began to be built with timber from the Black Sea forests. Evrenye was a part of the policy mentioned above as a Turkmen sailor village in these dates, and it was notable for shipping, and maritime transport, especially in the 19th century. The literature about the village's past, which is also known for its support of the national forces during the Turkish War of Independence, is quite limited. This study aims to determine the place of Evrenye in the administrative division, its history, and its population through the Ottoman archive documents. It is with this background that this study sought to answer the questions: When the village was founded, whether it was in contact with Ahi Evran, how many households and population it consisted of, how it was included in the Ottoman administrative division (village, divan, subdistrict called as nahiye) over the centuries? In addition, making the village a regional center by changing its name to "Enver Pasha" and the objections to this administrative act have also been discussed

Keywords

Kastamonu, Evrenye, administrative structure, population, archival documents.